

Mikael Niemi

Vařit medvěda

Historický román ze severního Švédska

argo

Mikael Niemi

Vařit medvěda

argo

Kengis 1852

*Moje milá sedí v lese,
píseň skládá,
její hlas se vzduchem nese,
zpívá ráda.*

*K tvému srdci blíž
proniknout bych chtěl,
lásky bolest pocítíš,
kéž bych zřít to směl.*

Probouzím se v širém tichu. Svět čeká na svoje stvoření. Obklopuje mě temnota a nebesa. Ležím s očima jako studny upřenýma k vesmíru, ale tam nic není, dokonce ani vzduch. Uprostřed ticha se mi začne chvět a třást hrudní koš. Nárazy nabírají na síle, cosi tam uvnitř roste a hrozí vyhřeznutím. Cosi mi páčí žebra od sebe jako laťky dřevěné klece. Nemůžu nic dělat. Nezbývá mi než se té příšerné síle poddat, jako když dítě leze po zemi pod nohama rozhněvaného otce rodiny. Nikdy neví, kam dopadne další rána. A to dítě jsem já. A ten otec také.

Dřív než je svět opravdu stvořen, vydám se chvatně do svítání. Na zádech mám ranec, v ruce ručně kovanou sekeru. Zastavím se kousek od nízkého chléva a schovám se na kraji lesa. Předstírám, že se zaobírám svým oblečením, to pro případ, že by mě někdo viděl a vrtalo mu hlavou, co tam dělám. Znovu a znovu si kolem bot omotávám tkaničky, z čepice si vybírám neviditelné vší a tvářím se, jako že je vytřepávám do kyseliny v mraveništi. Celou dobu vrhám kradmé pohledy ke dvoru. Ze sporáku v domě stoupá první ranní kouř a ukazuje, že čeleď už vstala.

A pak se objeví ona. V rukou se jí pohupují prázdná vědra. Šátek jí v rozbřesku svítí jako bělokur, tvář s jasnýma očima a tmavým obočím vypadá jako světlý kruh. Tuším hebkost jejích líček a úzké růžové rty, které jako by tlumeně zpívaly a utvářely měkká slovíčka. Když otevře těžká vrata do chléva a vklouzne dovnitř, dobytek s naběhlými vemeny zpozorní a začne dychtivě bučet. Celé se to

odehraje velmi chvatně, až příliš rychle. Snažím se zbystřit smysly, abych si tento výjev uchoval v mysli a mohl si ho znovu a znovu vybavovat. A přesto mi to nestačí, musím ji vidět i zítra. Její boky, pohupující se pod zástěrou, oblá ňadra, ruku, která drží háček vrat. Přihradu se blíž, přeběhnu dvůr jako zloděj a u vrat se zastavím. Pak rukou sevřu kliku. Moje odřená, šlachovitá ruka na místě, kde se před chvilkou nacházela její hebká ručka. Její prsty tam uvnitř objímají velká kravská vemena a nechávají bílé pramínky mléka crčet do vědra. Na okamžik uchopím kliku, jako bych chtěl vstoupit, ale vzápětí se obrátím a spěchám pryč ze strachu, že mě někdo viděl. Ale v ruce si po celý zbytek dne podržím teplo její kůže.

* 2 *

Když se podává jídlo, čekám vždycky až na konec. Schovám se v koutě a proboštova žena mezitím postaví na stůl těžký hrnc s kaší. Kouří se z něj a zvenku je černý jako uhel, jako kdyby ho přinesli přímo z pekelného ohně. Ale kaše uvnitř má zlatavou barvu, je krupicovitá a krémovitá a lepí se na dřevěnou lžici. Brita Kajsa ji míchá širokou vařečkou. Ponoří ji až na dno, potom ji zase vytáhne nahoru a roztrhne tenký škraloup, který se vytvořil na povrchu. Každíčkový kout chalupy zaplní vůně sena a pylu. Děti a služebnictvo čekají, vidím jejich bledé obličej, tichou hladovou stěnu. Brita Kajsa s drsným výrazem ve tváři uchopí misky a začne nandávat velké sběračky těm nejstarším a menší porce těm mladším, nandá čeledi i návštěvníkům, kteří se tu zastavili, na každého se dostane. Pak všichni skloní hlavu a nad tabulí sepnou ruce. Probošt počká, až se všichni uklidní, pak i on sehne hlavu a procítěně poděkuje za chléb náš vezdejší. Přítomní se mlčky pustí do jídla. Slyšet je jen, jak melou čelistmi a olizují lžíce. Ti nejstarší chtějí přidat a skutečně přidat dostanou. Lámou chléb a hbitými prsty pojídají vařenou štiku, a na stole se jako lesklé jehly řadí kosti. Když potom všichni začnou mít dost, hospodyně jakoby náhodou zabloudí pohledem do kouta, kde sedím já.

„Pojď se taky najíst.“

„Já ani nemusím.“

„Jen si pojď sednout. Děti, udělejte Jussimu místo.“

„Můžu počkat.“

Všimnu si, že i mistr se obrátí. Má skelný pohled, vidím, jak se mu v něm zračí muka, která se ze všech sil snaží skrýt. Krátkým pokynutím hlavy mi naznačí, abych popošel ke stolu. Napřáhnu ruku s dřevěnou miskou, kterou jsem si sám vyřezal v Karesuandu a která mě provází po celý život – zpočátku byla bílá jako pleť kojenice, ale časem od slunce, soli a tisícerého oplachování ztmavla. Cítím tíži, když hospodyně vyprazdňuje velkou lžící, a sleduju, jak vyškrabuje kraje, aby toho víc nabrala. Ale pak už jsem zase zpátky ve svém koutě a se zkříženýma nohama sedím na zemi. Rychle do sebe nacpu tuhou, po ječmenu chutnající kaši, která už stačila vychladnout a má teď stejnou teplotu jako moje ústa. Cítím, jak mi klouže do krku a obklopují ji břišní svaly. Tam se z ní stává síla a teplo, které mi pomáhají žít. Jím vždycky jako pes: hltám a jsem stále ve střehu.

„Pojď si přidat,“ vybídne mě hospodyně.

Ale ví, že nepůjdu. Jím jenom jednou. Beru si jen to, co mi bylo přiděleno, nikdy víc.

Miska je prázdná. Jako polštářkem přejedu palcem po zaoblené stěně a prst si olíznu, lízám a lízám, dokud nemám umyté nádobí. Pak mi miska měkce vklouzne do kapsy. To ona mi poskytuje jídlo, přitahuje jedlé věci, které se naskytnou. Mnohokrát jsem málem padl hladem a vyčerpáním. Ale když jsem vytáhl misku, naplnila se rybí hlavou. Nebo sobí krví. Nebo zmrzlými bobulemi z horské stráně. Jen tak. Sežvýkal jsem to a vrátily se mi síly. Člověk dostává tolik, aby přežil. To je všechno, v co doufám, tak jsem se vždycky protloukal životem. Právě proto jsem si teď sedl na zem. Nikdy bych neměl široké lokty a ničeho se nedožadoval, nikdy bych po ničem nechňapal jako havran ani nesýčel jako rosomák. Radši uhnu. Když mě nikdo nevidí, zůstanu ve stínu. Ale hospodyně, ta mě vidí. Ničeho se nedožaduju, ona mě však přesto obslouží. To je ta její úsečná přívětivost, stejná péče o všechna stvoření, o krávy stejně jako o psy. Všechno živé musí žít. Zhruba tak nějak.

Můžu kdykoli zmizet. Takový je život poutníka. Teď jsem tady a za chvíli budu tam. Postavím se na nohy, chopím se rance a půjdu. To je všechno. Když je člověk chudý, může žít takhle. Všechno, co mi patří, nosím na sobě. Šaty na těle, nůž na opasku. Ocelové křesadlo a dřevěnou misku, lžíci z rohoviny, pytlík se solí. Dohromady to skoro nic neváží. Jsem lehký a mám rychlé nohy, než mě někdo začne postrádat, jsem už v dalším údolí. Nezanechávám po sobě žádné stopy. Ne víc než zvíře. Moje nohy sešlapou trávu a mech, ale ty se zase zvednou. Když rozdělávám oheň, používám stará ohniště, můj popel skončí na popelu druhých, takže je neviditelný. Ulevuju si v lese, vždycky obrátím drn a pak ho zase vtlačím zpátky. Může na něj šlápnout další poutník, a ničeho si nevšimne, jen liška ucítí slabý lidský pach. V zimě vedou stopy mých lyží přes měkká nebesa sněhové pokrývky, vznáším se několik loktů nad zemským povrchem, a když pak přijde jaro, sníh, od kterého jsem se odrážel holemi, roztaje. Člověk může žít takhle, aniž by plundroval a ničil. Aniž by vlastně existoval. Může být pouze něco jako les, jako hromady listů v létě a hrabanka na podzim, jako sníh uprostřed zimy a nesčetné pupeny, které se vylíhnou na jarním slunci. Když nakonec jednoho dne zmizíme, je to, jako kdybychom tu nikdy nebyli.

Můj mistr se trápí. Vidím, jak se mu rty křečovitě svírají, sají a mlskají slova, která se ne a ne zrodit. Stále víc na něj dotírají jeho nepřátelé, neuplyne jediný den bez nových ran a posměšků. A tím jediným, co má na svou obranu, je pero. Proti jejich mečům a holím pozvedá svůj brk, ale slova se nechtějí dostavit. Pokaždé chci sám sebe udeřit, pořádně se štípnout, abych ho vysvobodil. Udělal bych cokoli pro to, aby do něj vstoupilo světlo. Mohl by být mým otcem. Představuju si ho tak, ale když jsem mu to jednou naznačil, rozzlobil se. Pochopil jsem, že mistr má rozpálenou a odvrácenou tvář. Jako pes se svezu na hadrový kobereček. Věrně čekám, můžu tam ležet s čenichem na tlapě dlouhé hodiny, připravený ho kdykoli následovat.

Čelo má poznamenané léty přemýšlení. Je špinavé, možná od tabákové močky, možná od sazí z knotu lampy. Dlouhé vlasy mu visí v mastných pramíncích, tu a tam si je jako větve v lese shrábne rukou dozadu. Osamělý si razí cestu stíny a zarostlými bažinami, kam ještě nikdo před ním nevstoupil. Ale úplně osamělý přesto není. Mlčky ho následuju já, cupitám s čenichem v jeho stopách, sleduju nadehtovanou kůži laponských bot se zobci, šustění slámy v nich a vlhkou vlnu jeho nohavic. Propracovává se dál do neznáma, ale celou dobu jsem tam i já. Mám prázdné břicho, nestěžuju si však. Doprovázím ho jako stín, přilepený k jeho patám.

Na jednom z našich putování jsme se usadili u studánky. Zatímco jsme hasili žízeň, zadumaně mě úkosem pozoroval.

„Jak se z někoho stane dobrý člověk?“ zeptal se nakonec.
Nedokázal jsem mu odpovědět.

„Jak se někdo stane dobrým, Jussi? Co znamená být dobrý člověk?“

„Já nevím,“ zakoktal jsem.

Mistr na mě dál upíral pohled. Vyzařovalo z něj oslnivé světlo, žár.

„Podívej se na nás dva, Jussi. Koukni se na sebe a na mě. Kdo z nás dvou je podle tebe dobrý?“

„Můj mistr.“

„Neříkej mi mistře, když jsme v lese.“

„Chci říct... pan probošt.“

„A proč?“

„Protože jste farář. Zvěstujete nám Boží slovo a můžete nám jménem Hospodina odpustit hříchy.“

„To je moje zaměstnání. Může pouhé zaměstnání učinit člověka dobrým? Copak na světě nejsou žádné špatné kněží?“

„Kdepak, to si nedokážu představit.“

„Kněží, kteří se oddávají pití. Kteří smilní. Kteří div neubijí k smrti svou ženu. Já jsem na takové narazil.“

Neodpověděl jsem. Upřeně jsem zíral na čadící choroš, který jsme nechali doutnat, abychom byli chráněni před hejny komárů.

„Podívej se sám na sebe, Jussi. Nelibuješ si v obžerství. Neopíjíš se.“

„Protože jsem chudý.“

„Sám sebe nijak nevychvaluješ. Když někdo něco nabízí, jsi poslední, kdo se přihlásí, když tě někdo pochválí, odbudeš to mávnutím ruky.“

„Tak to není, pane probošte, já jenom...“

„Často si ani nevšimnu, že jsi se mnou. Musím se obrátit, abych se o tvé přítomnosti ujistil. Jsi tak potichu, až se ztrácíš. Jak potom můžeš být zlý?“

„Ale vy děláte mnohem víc dobrých věcí.“

„Přichází to od Boha, Jussi? Přemýšlej o tom, přemýšlej. Možná mi jenom do ucha našeptává ďábel ctižádnosti, který mě láká

světskou nádherou a slávou? Doufám, že až umřu, lidé si mě budou pamatovat jako jednoho z velikánů. Kdežto tebe, Jussi, škrtnou jako stín, který nikdy neexistoval.“

„Já jsem s tím, co jsem dostal, spokojený.“

„Opravdu?“

„Hm.“

„Právě to tě činí dobrým. Jsi nejmilejší, nejvládnější člověk, s jakým jsem se kdy setkal.“

„Kdepak, pane probošte...“

„To víš, že ano, je to tak, Jussi. Ale počkat. Teď mě poslouchej. Stane se z tebe tím pádem dobrý člověk?“

„Já takhle neuvažuju.“

„Hm, ty se možná řídíš jen svou přirozeností. Ty a já se od sebe v podstatě velmi lišíme. Právě proto nás dva tak často srovnávám. Kdo z nás kráčí po správné cestě, jak má člověk vlastně žít? Vykonávám mnoho dobrého, to je pravda. Ale taky škodím, dělám si z lidí nepřátele, zraňuju své protivníky a šlapu po nich. Kdežto ty nastavíš druhou tvář.“

Všiml si, že se chystám protestovat, a zvedl ruku.

„Počkej, Jussi. Činí tě to dobrým? To tohle měl Stvořitel na mysli?“

Drahnou chvílí jsem pozoroval ováda se třpytivýma zelenkavýma mušíma očima, který mu putoval po nohavicích. Marně se snažil prokousnout látku.

„Naučil jsem tě číst, Jussi. Půjčuješ si moje knížky a zdokonaluješ se. Vidím, že přemýšlíš, ale co z těch svých myšlenek máš? Když se proti tobě někdo postaví, uhneš, vezmeš si svůj uzlík a vydáš se na cestu. Utečeš na sever do hor. Takhle máme reagovat na pošetilost světa? Zamysli se nad tím, Jussi. Děláš správně, když nikdy nikomu neodporuješ?“

„Já bídný červ a poutník.“

Když jsem zacitoval jeho oblíbenou duchovní píseň, probošt se nezdržel úsměvu.

„Ty jsi pozorovatel, Jussi. Všiml jsem si toho. Zkoumáš svět kolem sebe, vid’?“

„Ano, ale...“

„Chceš pochopit, jak to na světě chodí. Ale spravuješ svou hřivnu? To je moje otázka na tebe, Jussi. Co děláš pro to, abys porazil zlo světa?“

Nedokázal jsem odpovědět. V krku se mi udělal knedlík, připadal jsem si nespravedlivě obviněný a dostal jsem chuť odtamtud utéct a opustit ho. Se svými rychlými nohama bych byl hned mimo jeho dosah. Mistr viděl, jak se trápím. Naklonil se ke mně a položil mi na paži svou pěst. Tak mě držel na místě. Přivázal mi ke křídlu šňůrku, jako kdybych byl nepřičetně se třepetající vrabec.

Právě probošt mě naučil vidět. Vidět, že svět kolem nás se může pouhým naším pohledem změnit. Po celou dobu dospívání jsem putoval horskými údolími a březovými lesy, křížoval planiny a s čvachtáním přecházel močály. Byl to můj kraj, znal jsem ho nazpaměť, tu drsnou severskou zem s kamenitými říčními břehy a křivolakými zvířecími stezkami.

A přesto jsem skoro nic neviděl.

Vzpomínám si, jak mě probošt vzal s sebou na jednu ze svých *exkurzí*. Měl jsem ranec plný jídla, kreslicích potřeb a štosů tlustých savých papírů. Urazili jsme značnou vzdálenost. Kvečeru jsme rozbili tábor na *lehtu*, kde nás obklopovala mokrá mozaikovitá bažina. Oba jsme byli unavení. Já jsem rozdělal oheň a začal připravovat naše nocležiště. Mistr lámal chléb a řezal sušené maso na tenké proužky, a přitom jsme na chvojí nabírali nové síly. Komáři bzučeli a štípali. Probošt mi nabídl dehtový olej, ale já jsem místo toho vytrhl z lodyhy vedle sebe hrst listů připomínajících jehličí, rozdrtil je a vetřel si je do zápěstí. Vonělo to jako koření a hmyz se držel stranou.

„Rojovník,“ poznamenal mistr.

„Cože?“

„Ta rostlina, kterou sis vtíral do kůže. *Ledum palustre*.“

„Ledum...?“ zamumlal jsem.

S nadšeným pohledem vstal.

„Pojď se mnou!“

Nechali jsme rance ležet v tábořišti. Vřesoviště s borovicemi se svažovalo a suchá půda brzy přešla v mokrou pohupující se bažinu. Všiml jsem si, jak se mistra zmocňuje horlivost, přidal do kroku, sklonil hlavu a očima těkal na všechny strany.

„Tuhle bylinkovou zahrádku jsem chtěl navštívit už dávno,“ vysvětlil. „Konečně tu stojím před vším tím bohatstvím.“

Podíval jsem se. Byl to močál. Rozsáhlý a plný vody.

„Co vidíš, Jussi?“

„Nic.“

Obrátil se a pousmál se.

„Nic? A co je tohle všechno?“

„Tráva.“

„Kdepak, Jussi. To není tráva, ale ostřice.“

„Aha, ostřice. Tak v tom případě vidím ostřici.“

Zhluboka se nadechl a obrátil se k mokřinám. Pochopil jsem, že právě tam jdeme. Byl začátek července a všude dosud stála voda. Jako ochranu proti masožravému hmyzu, který se líhl v každé louži, jsme měli oblečení, které nás zahalovalo od hlavy až k patě, a kolem krku šátek.

„Z tohoto místa vidím dobrou desítku druhů, Jussi. Teď mluvím jenom o ostřici. A vrby, ty záhadné rostliny. Všiml sis, kolik druhů jich tu je? Vidíš je?“

„Ne.“

„A podívej se tamhle! Ty prozkoumáme důkladněji zítra. Koukni, jak září!“

„Myslíte ty květy?“

„Orchideje, Jussi! Orchideje v našich drsných severních končinách. Podívej se, přímo před tebou!“

Pohlédl jsem dolů. U nohy mi čněla malá lodyha, málem jsem na ni šlápl.

„Podívej se pořádně, Jussi, skloň se. *Orchis*. Má nepravidelný květ, okvětní lístky jsou šestičetné s pyskem.“

Lodyha byla plná tmavě růžových kvítků. Mistr ji opatrně uchoopil. Musel jsem si v tom mokru kleknout, abych pořádně viděl.

„Blíž, Jussi, blíže. A přičichni si.“

Přiblížil jsem chřípí až těsně ke květu a nadechl se. Do nosu mi zavála slabá, sotva citelná nasládlá vůně a zase zmizela.

„Cítil jsi to? Cítil jsi něco?“

„Ano...“

„Myslím, že takhle voní Bůh.“

Tam, kde jsem dřív viděl jenom stromy, trávu a mech, jsem teď nacházel tisícinásobné bohatství. Ať jsem pohlédl kamkoli, čekaly mě nové objevy. A všechno se dalo pojmenovat a roztrdit na samostatné straně nesmírné Boží encyklopedie. Byl zážrak pozorovat, jak každá rostlinka dokáže být proměnlivá. Objevovat pod lupou, jak stonek pokrývají drobné stříbřité chloupky, jak je okraj lístku vroubkovaný, zvlněný nebo zubatý, a uvědomovat si, že tyto charakteristické znaky nejsou náhodné, nýbrž každý patří svému druhu.

Probošt mi vysvětlil, že se všechny rostliny dělí na rody a druhy. Že jednoděložné, například trávy nebo lilie, mají rovnoběžně uspořádanou listovou žilnatinu. Kdežto dvouděložné mají hlavní středovou žílu, z níž vybíhají postranní žilky, jako na listech břízy. Vysvětlil mi, proč se některé rostliny chlubí velmi nápadnými květy, jako je květ leknínu nebo hrozen vrbovky. Právě tyto rostliny opyluje hmyz. Zatímco jiné květy není skoro vůbec vidět, například šedé nebo zelenavé formy olší a trav, které rozprašují mračna pylu s pomocí větru. Květiny se čtyřmi okvětními lístky se jmenují *Cruciferae* a okolíčnaté *Umbelliferae*. Dále existují vikvovitě se stavbou připomínající motýla. Při pohledu na rozkvetlou mokřinu se probošt občas zbožně zarazil a s povzdechem si posteskl, že život je příliš krátký, že netrvá natolik dlouho, aby se do něj tohle všechno vešlo.